RAQAMLASHTIRISH JARAYONIDA EVTAGOGIK TA'LIM TAMOYILLARINING O'RNI

Xidirova Malohat Qazaqovna
Guliston davlat pedagogika instituti
"Pedagogika va psixologiya" kafedrasi dotsenti v.b., (PhD)
xidirovamalohat848@gmail.com

Annotatsiya: Ta'limda raqamlashtirish resurslarni, vaqtni, mablag'ni tejashning to'g'ri usuli ekanligini isbotladi. So'nggi yillarda ta'limdagi o'zgarishlar, ayniqsa, katta yoshdagi shaxslarning o'z-o'zini rivojlantirish jarayoniga alohida e'tibor qaratishga sabab bo'lmoqdi. Bu yangi o'qitish usuliga "evtagogika" (yoki heutagogy) nomi berildi. Evtagogika – bu o'z-o'zini boshqarish asosida o'rganish va o'quvchining o'z ta'lim yo'lini mustaqil tanlashi tamoyiliga asoslangan yondashuvdir. Evtagogika ko'pincha masofaviy ta'lim va onlayn kurslarda keng qo'llaniladi, chunki bu ta'lim olish uchun o'quvchi o'z vaqtini va o'quv vaqtini o'zi belgilaydi. Ushbu tezisda evtagogika tamoyillari, uning xususiyatlari va ta'lim tizimidagi ahamiyati haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: evtagogika, ta'lim, o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil o'qish, moslashuvchanlik, evtagogik yondashuv**,** eksperimentga ochiqlik, kreativ va reflektiv o'rganish, raqobatbardoshlik**.**

Abstract: Digitization in education has proven to be an effective way to save resources, time, and money. In recent years, changes in education, especially in the self-development processes of adult learners, have become a particular focus. This new teaching approach is called "heutagogy." Heutagogy is a self-directed learning approach that allows learners to independently choose their own educational path. It is widely used in distance education and online courses, as it allows learners to set their own learning schedule and pace. This thesis discusses the principles of heutagogy, its features, and its significance in the educational system.

Key words: heutagogy, education, self-development, independent learning, flexibility, heutagogical approach, openness to experimentation, creative and reflective learning, competitiveness.

Evtagogika – bu o'z-o'zini boshqaruvchi ta'lim konsepsiyasi bo'lib, unda o'quvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda rivojlantiradilar. Bu yondashuv an'anaviy pedagogika va andragogikadan farqli ravishda, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatni emas, balki

o‘quvchining o‘ziga mustaqillik berishni ustun qo‘yadi. Bunda o‘quvchilar o‘zlarining shaxsiy mas’uliyatni his qilib, o‘rganishning asosiy yo‘nalishlarini mustaqil belgilaydi, o‘qitish vositalarini, o‘quv resurslarini tanlaydi va ta’lim olishni o‘zlariga moslab olishadi, natijalarga erishishni maqsad qiladilar. Evtagogika ko‘pincha masofaviy ta’lim va onlayn kurslarda keng qo‘llaniladi, chunki bu ta’lim olish uchun o‘quvchi o‘z vaqtini va o‘quv vaqtini o‘zi belgilaydi. [1]

Mamlakatda yashayotgan barcha fuqarolar, jumladan yosh bolalardan tortib nafaqaxo‘rlarning ham ongida raqamli texnologiyalar orqali jamiyatdagi barcha muammolarni hal qilish mumkin degan fikrni shakllantirmoqda. Bundan tashqari, ishlab chiqarish va ta’lim jarayonini robotlashtirilishi, masalasi ham ko‘tarilmoqda. Raqamlardan foydalanishga asoslangan hamda joriy etilgan texnologiyalarning so‘zsiz foydasi bilan axloqiy, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, robotlar va tashkilotlar xodimlari o‘rtasidagi raqobatning huquqiy jihatlari bilan bog‘liq masalalar tobora ko‘proq e’tiborga olinmoqda[5].

Evtagogik ta’lim bir nechta tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Ular quyidagilardan iborat:

1. O‘z-o‘zini boshqarish
2. Moslashuvchanlik
3. Eksperimentga ochiqlik
4. Kreativ va reflektiv o‘rganish.

Evtagogikada ***o‘z-o‘zini boshqarish tamoyili*** – bu ta’lim jarayonida o‘quvchining boshqaruvni o‘z qo‘liga olishiga asoslangan yondashuvdir. Ushbu tamoyil o‘quvchiga ta’lim maqsadlarini belgilash, o‘quv materiallarini tanlash, o‘ziga qulay o‘qitish metodlarini tanlash imkoniyatini beradi. Boshqacha aytganda, evtagogik yondashuv o‘quvchini ta’limda passiv emas, balki faol qatnashuvchi sifatida ko‘radi. Bu tamoyil mustaqillikni, mas’uliyatni va o‘z-o‘zini rivojlantiradi, o‘quvchining o‘quv jarayonidagi ehtiyoj va qiziqishlariga moslashtiriladi.

O‘z-o‘zini boshqarish tamoyilining asosiy jihatlari. *Shaxsiy ta’lim maqsadlarini belgilash.* Evtagogik ta’limda o‘quvchilar o‘z maqsadlarini o‘zlari belgilashadi. Bu esa ularni ta’lim jarayoniga yanada qiziqish bilan yondashishga undaydi. Masalan, professional rivojlanishni maqsad qilgan talaba kerakli darslarni tanlab, o‘zining bilim va ko‘nikmalarini shu yo‘nalishda kengaytiradi.

O‘quv materiallarini tanlash erkinligi. Evtagogikada o‘quvchilarga bilim olish uchun turli manbalar va o‘quv materiallarini tanlash huquqi beriladi. Bu ularning turli xil manbalardan bilim olishlarini ta’minlab, bilimni kengroq nuqtai nazardan tushunishga imkon beradi. Masalan, ta’limni tadqiqot asosida davom ettirayotgan o‘quvchi an’anaviy darsliklardan tashqari, ilmiy maqolalar, onlayn kurslar va amaliy mashg‘ulotlarga asoslangan resurslarni o‘zi tanlaydi.

O‘z-o‘zini baholash va rivojlantirish. Evtagogik yondashuvda o‘quvchilar o‘z yutuqlari va kamchiliklarini mustaqil ravishda tahlil qilishadi. Bu ularga ta’limdagi kuchli va zaif tomonlarini anglash, qaysi sohalarda ishlash kerakligini belgilash imkonini beradi. Masalan, o‘z-o‘zini baholash orqali talaba bilimlaridagi bo‘shliqni ko‘rib, qo‘shimcha bilim olishga intiladi.

Evtagogikaning o‘z-o‘zini boshqarish tamoyili shaxsiy va professional rivojlanish uchun kuchli zamin yaratadi. Bu tamoyil o‘quvchilarga mustaqil va mas’uliyatli bo‘lishni o‘rgatadi, bilim va ko‘nikmalarni o‘z ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda rivojlantirishga imkon beradi. [2]

Evtagogikaning ***moslashuvchanlik tamoyili*** o‘quv jarayonini har bir o‘quvchining shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko‘ra, ta’lim jarayoni qat’iy dasturlarga bog‘liq bo‘lmasdan, o‘quvchilarning qiziqishlari, shaxsiy tajribalari va o‘ziga xos ta’lim uslublariga asoslanib o‘zgarishi mumkin.

Moslashuvchanlik tamoyilining asosiy jihatlari. *Shaxsiylashtirilgan o‘quv rejalari.* Evtagogikada har bir o‘quvchi uchun shaxsiy ta’lim rejalari tuzishga katta e’tibor beriladi. O‘quvchi o‘zining ta’lim yo‘lini o‘zi tanlashga qodir bo‘ladi, bu esa ularning qiziqishlari va kuchli tomonlarini inobatga olish imkonini beradi.

O‘qitish usullarining moslashuvchanligi. Evtagogika yondashuvida turli xil o‘qitish usullari va texnikalari qo‘llaniladi. Masalan, biri amaliy mashg‘ulotlarga ko‘proq vaqt ajratsa, boshqasi

nazariy bilimlarni chuqurlashtirishga e’tibor qaratadi. Har bir o‘quvchi o‘ziga mos usulda o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu jarayonda maksimal natija ko‘rsatishi mumkin.

Ta’lim vositalari va resurslariga erkin kirish. Evtagogik yondashuv turli xil ta’lim resurslari (kitoblar, videolar, maqolalar, amaliy kurslar va hokazo) bilan mustaqil foydalanish imkonini beradi. Bu o‘quvchilarga ta’limni o‘zlariga qulay vaqt va joyda davom ettirish imkoniyatini yaratadi.

O‘quv tezligini boshqarish imkoniyati. Evtagogikada o‘quvchilar bilim olish tezligini o‘zlari belgilaydilar, bu ularga materialni chuqurroq tushunish va tayyor bo‘lganlarida keyingi bosqichga o‘tish imkonini beradi. Bu xato qilishdan qo‘rqmaslik va o‘z xatolaridan saboq olish uchun imkon beradi.

Moslashuvchanlik tamoyili evtagogik yondashuvning asosiy elementlaridan biri sifatida o‘quvchilarga ta’lim jarayonini shaxsiy ehtiyoj va qiziqishlariga moslashtirishga imkon beradi. Bu tamoyil nafaqat bilim olishda erkinlik yaratadi, balki o‘quvchilarni mas’uliyatli, mustaqil va ijodiy shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Evtagogikaning **eksperimentga ochiqlik tamoyili** o‘quvchilarga o‘quv jarayonida yangi narsalarni sinab ko‘rish, xatolar orqali o‘rganish va ijodiy fikrlash imkoniyatini beradi. Bu tamoyil o‘quvchilarni o‘z bilimlarini o‘zlari mustaqil ravishda shakllantirishga undaydi va ularning muammolarni yechish, yangiliklar yaratish, shaxsiy qobiliyatlarini sinash va kengaytirishga intilishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Eksperimentga ochiqlik tamoyilining asosiy jihatlari. *Xatolardan o‘rganish*. Eksperimentga ochiqlik tamoyili o‘quvchilarga xato qilish va bu xatolaridan o‘rganish imkoniyatini beradi. Bunda o‘quvchilar har bir xatoni ta’lim jarayonining bir qismi sifatida ko‘rib, undan xulosalar chiqaradilar.

Yangiliklar yaratishga rag‘batlantirish. Bu tamoyil o‘quvchilarni o‘z-o‘zini rivojlantirish uchun ijodiy usullarni izlash va tajriba qilishga undaydi. Masalan, yangi usullarni qo‘llash yoki muammolarni yangicha yondashuvlar orqali hal qilishga undaydi.

Mustaqil qaror qabul qilish va o‘z bilimlarini sinab ko‘rish. O‘quvchilar bilim olish jarayonida o‘z tajribalarini qo‘llash va natijalarni mustaqil baholash imkoniga ega bo‘ladi. Bu ularni tadqiqot va izlanishga undaydi, bilim olish jarayonida erkinlik hissini beradi.

Evtagogikada **kreativ va reflektiv o‘rganish tamoyili** o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini va o‘z o‘qish jarayonini tahlil qilishini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu tamoyil o‘quvchilarga o‘z bilimlarini chuqurroq anglash va o‘z yondashuvlarini yaxshilash imkonini beradi. Kreativ o‘rganish yangi g‘oyalar yaratishga, reflektiv o‘rganish esa o‘z bilim va tajribalarini tahlil qilishga qaratilgan.

Kreativ va reflektiv o‘rganish tamoyilining asosiy jihatlari. *Ijodiy fikrlash va yangilikka intilish.* Kreativ o‘rganish o‘quvchilarga o‘rganish jarayonida yangi yondashuvlarni qo‘llash va o‘z fikrlash usulini kengaytirish imkonini beradi. Bu ijodiy yondashuvlar orqali o‘quvchilar o‘zlariga mos usullarda o‘rganadilar, natijada o‘z sohasida yangi yutuqlarga erishish imkoniyatini topadilar.

Reflektiv tahlil. Reflektiv o‘rganish o‘quvchilarning o‘z ta’lim jarayonini tahlil qilishlarini anglatadi. O‘quvchilar o‘zlarini baholash, qanday bilimlar va ko‘nikmalarni rivojlantirish kerakligini anglash orqali ta’lim jarayonida yanada ongliroq yondashuvga ega bo‘ladilar.

O‘z-o‘zini rivojlantirishga intilish. Kreativ va reflektiv o‘rganish orqali o‘quvchilar o‘zlarini yanada chuqurroq tushunadilar, bilimlarini mustaqil ravishda kengaytiradilar va o‘z kamchiliklarini anglab, ularni bartaraf etish uchun qo‘shimcha qadamlar qo‘yadilar.

Kreativ va reflektiv o‘rganish tamoyili o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini oshiradi va ularni o‘z o‘qish jarayoniga chuqurroq qarashga undaydi. Bu tamoyil evtagogikaning asosiy elementlaridan biri sifatida o‘quvchilarni o‘z ustida ishlashga va o‘z bilimlarini chuqur anglashga yordam beradi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, evtagogika shaxsiy ta’limni rivojlantirishning zamonaviy yondashuvi bo‘lib, kelajakda ta’lim tizimida yanada keng qo‘llanilishi kutilmoqda. Bu yondashuv, o‘quvchilarni o‘z-o‘zini rivojlantirish va bilishga intilishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi,

tezkor o‘zgaruvchan dunyoda bilimlarni samarali egallash imkonini beradi. Ushbu yondashuvni qo‘llash o‘quvchilarda mas’uliyat hissi, mustaqillik va ijodkorlikni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Blaschke, L. M. Heutagogy and Lifelong Learning: A Review of Heutagogical Practice and Self-Determined Learning. International Review of Research in Open and Distributed Learning. (2012).

2. Blaschke, L. M., & Hase, S. Heutagogy: A Holistic Framework for Self-Determined Learning in Higher Education. International Journal of Educational Technology in Higher Education. (2016).

3. Hase, S., & Kenyon, C. From Andragogy to Heutagogy. Ultibase Articles, RMIT University. (2000).

4. Canning, N. Playing with heutagogy: Exploring strategies to empower adult learners in higher education. Journal of Further and Higher Education, 34(1), 59-71. (2010).

5. Xidirova M.Q. Andragogik ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish. “Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektni rivojlantirishning zamonaviy holati va istiqbollari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari.2022